

განვითარების ეკონომიკა - სამოქალაქო საზოგადოების კონსოლიდაციის მოდელი

**DEVELOPMENT ECONOMICS –
THE MODEL OF CONSOLIDATION OF SOCIETY**

Kharebava R.
PhD in Economics,
Sokhumi State University

The problems of growth and development of the economy remained as acute and urgent as 27 years ago, when Georgia proclaimed its independence and embarked on the path of building a new state based on fundamentally different principles of the economy. The article considers the evolution of theoretical concept of Development Economics and its influence the economies of the developing countries. The article substantiates the need for a transition to a new concept of economic development.

****

კაცობრიობა განვითარების ახალ ეტაპზეა; მას ერთდროულად უხდება ბუნებრივი, ტექნოლოგიური, ეკონომიკური, მორალური, მეცნიერული, სოციალური, ინფორმაციული, კულტურული და პოლიტიკური, სამართლებრივი და სხვა კრიზისული მოვლენების დაძლევა.

კაცობრიობის სოციალურ-ეკონომიკური განვითარება ყოველ ეტაპზე მართვის შესაბამის მექანიზმებს მოითხოვდა. ევოლუციურად ყალიბდებოდა სამყაროსა და ცალკეული რეგიონების მდგრადი განვითარების ტექნოლოგიური და ადამიანური კონცეფციების ახალი ვარიანტები; იხვეწებოდა სამეურნეო სისტემებისა და ბუნების ეფექტიანი გამოყენების ამაღლებისთვის საჭირო ფაქტორების ანალიზი; ვითარდებოდა ეკონომიკური მეცნიერება, რომელიც განიხილავდა, სწავლობდა და ქმნიდა სიმდიდრის, ზრდისა და განვითარების ფაქტორების ახალ თეორიებს.

მთლიანად სამეურნეო სისტემის საბაზრო ტრანსფორმაციის პირობებში, მისი მოდერნიზაციის მიზნით, გააქტიურდა ეკონომიკური განვითარების მოდელის ჩამოყალიბებასთან დაკავშირებული კვლევები.

მიუხედავად იმისა, რომ „ეკონომიკური თეორიის XVII-XVIII და XIX საუკუნეების მრავალმა მკვლევარმა ეკონომიკური განვითარების სფეროში თავისი კვალი დატოვა, ამ მიმართულების პოპულარიზაცია მოხდა XX საუკუნის 40-70 წწ, როდესაც „განვითარების ეკონომიკა“ საბოლოოდ ჩამოყალიბდა როგორც დამოუკიდებელი დისციპლინა, რომელიც სწავლობს და იკვლევს ეკონომიკური განვითარებლობის მიზეზებს და მათი გადალახვის გზებს“.

ამ პერიოდიდან „განვითარების ეკონომიკა“ აღიარებულია როგორც მომავლის მოდელი; იგი ეფუძნება მრავალი ახალი და პროგრესული იდეების ერთობლიობას - საბაზრო, მეურნეობრიობის სოციალიზაციისა და ადამიანური განვითარების გლობალურ კონცეფციას,

რიკვა სარებავა

ეკონომიკურ მეცნიერებათა
დოქტორი, სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი

რომელიც სტრატეგიულად მიმართულია ჰუმანიტარულ და დემოკრატიულ იდეალებზე. ამავდროულად, თანამედროვე მოდელის ძირითადი არსი ისაა, რომ დღეს განვითარების სათავეში ადამიანი დგას და წარმოების მიზანი სწორედ მისი კეთილდღეობაა.

„განვითარების ეკონომიკის“ თეორიის ჩამოყალიბება მწვავე დისკუსიების ფონზე მიმდინარეობდა. საწყის ეტაპზე, გასული საუკუნის 40 - 50-იან წლებში ინდუსტრიალიზაციის ხარჯზე ეკონომიკური ზრდა პრიორიტეტული იყო. მთავარი როლი ამ მოდელში კაპიტალის ინტენსივობის კოეფიციენტს ჰქონდა. ასეთი მოდელი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ გავრცელდა ახლად ჩამოყალიბებულ სახელმწიფოებში - ევროპის ყოფილი კოლონიებში, რომლებიც განვითარებულ კაპიტალისტურ ან წარმატებულ კომუნისტურ ქვეყნებს ბაძავდნენ; ისინი თუკი განვითარების კომუნისტურ ან შერეულ მოდელს აირჩევდნენ, რეგულირებას სავალუტო და იმპორტის შეზღუდვის მექანიზმები ემატებოდა.

ამ პროცესების პარალელურად, განვითარების ეკონომიკასთან დაკავშირებით ძალიან ბევრი სამეცნიერო ნაშრომი შეიქმნა; მაგალითად, როზენშტეინ-როდანის ნამუშევრები (40-50 წწ), სადაც დაბალანსებული ზრდის იდეები და დიდი ბიძგის (Big Push) კონცეფცია აღმოცენდა. ავტორი აღიარებდა, რომ სოფლად მცხოვრები მოსახლეობა არის ფარული უმუშევრობის წყარო და ამიტომ აუცილებელია მათი გადაადგილება ახალი ინდუსტრიის სექტორში, რომელიც ერთ დიდ ფირმად

უნდა განვიხილოთ, ხოლო მისი განყოფილებების (ეკონომიკის სხვადასხვა დარგების) თანაბარი განვითარება შექმნის ურთიერთშემავსებელ დარგების, რომელთა პროდუქციას შექმნაზეც სხვადასხვა დარგში დასაქმებული მუშაკების ხელფასები დაიხარჯება. ეს პროცესი ეკონომიკის მასშტაბურ ზრდას გამოიწვევს.

როზენშტეინ-როდანი და, მოგვიანებით, ლეიბენსტაინი ამტკიცებდნენ, რომ ეკონომიკის მოდერნიზაციისთვის აუცილებელია კაპიტალის მსხვილი ინექცია, რომელიც ეკონომიკის თვითშენარჩუნებას და ზრდას უზრუნველყოფს.

როზენშტეინ-როდანის იდეებმა გაგრძელება ჰპოვეს კოლუმბიის უნივერსიტეტის პროფესორის ნურკსეს ნაშრომებში, რომელმაც 1961 წ. დაბალანსებული ზრდის თეორია გამოაქვეყნა. ნურკსეს მიხედვით, იმისათვის რომ ქვეყანა სილატაკის მანკიერი ციკლიდან გამოვიდეს, აუცილებელია კაპიტალის სინქრონული შედინება სხვადასხვა სანარმოო სექტორებში, რაც მთელი ეკონომიკური ინფრასტრუქტურის განვითარებას შეუწყობს ხელს.

ამ კონცეფციას ეწინააღმდეგებოდა მსოფლიო ბანკის ეკონომისტი ჰირშმანი თავისი არადაბალანსებული ზრდის იდეით, რომელიც სთავაზობდა წამყვანი სექტორების არსებობას, რომლის განვითარება წაახალისებს დანარჩენ ეკონომიკას ურთიერთმომგებიანი პირდაპირი და უკუკავშირების საფუძველზე.

პოლემიკის ყველა მონაწილე თანხმობოდა, რომ სახელმწიფოებმა უნდა განავითარონ სანარმოო სექტორი იმისათვის, რომ შიდა ბაზრის მოთხოვნა დააკმაყოფილონ და უცხო ვალუტის შესაძენად საკმარისი საექსპორტო პროდუქცია შექმნან. შესაბამისად, ეკონომიკური ცენტრის სიმძიმე სოფლის მეურნეობიდან ნელ-ნელა ინდუსტრიაში უნდა გადაინაცვლებულიყო. ამ მოდელში წამყვანი როლი ეკავა სახელმწიფოს, რომელიც ეკონომიკაში ყველა მნიშვნელოვან პროცესს არეგულირებდა და სახელმწიფო ქონებას ფლობდა.

თუმცა XX საუკუნის 80-იან წლებში ეკონომიკური აზრი ქვეყნის ეკონომიკის განვითარების მექანიზმთან დაკავშირებით, კარდინალურად შეიცვალა და თუ მანამდე ამერიკის წამყვანი ეკონომისტები აღიარებდნენ თეზისს, რომ სახელმწიფოს შეუძლია ყველაფერი, ახალი დებულება ამტკიცებდა, რომ სახელმწიფოს არ შეუძლია გააკეთოს რაიმე სწორი და ქვეყნები ეკონომიკური განვითარებისთვის სრულად უნდა მიენდონ საბაზრო ძალებს და კონკურენტულ ზენოლას, როგორც ზრდის და მწარმოებლურობის განახლების წინაპირობას.

1989 წ. ინგლისელ ეკონომისტმა ჯონ ვილიამსონმა ლათინური ამერიკის ქვეყნებისათვის ეკონომიკური პოლიტიკის წესები ჩამოაყალიბა; დოკუმენტი მიზნად ისახავდა განვითარებად და ფინანსურ კრიზისში მყოფ ქვეყნებში არსებული ეკონომიკური პოლიტიკის პრინციპების დანერგვას. აღნიშნული დოკუმენტი (რომელმაც მიიღო დასახელება „ვამინგტონის კონსენსუსი“) ასახავდა ამერიკის ადმინისტრაციის, წამყვანი ანალიტიკური ცენტრების, მსოფლიო ბანკისა და საერთაშორისო სავალუტო ფონდის საერთო პოზიციას განვითარებადი და ეკონომიკური კრიზისის მქონე

ქვეყნების მაკროეკონომიკური პოლიტიკის მიმართ. საბოლოოდ, რეფორმირების ეს მოდელი მსოფლიო ბანკმა მსოფლიოს 89 ქვეყანაში დანერგა: - ეს იყო ექსპერტების რეკომენდაციების გათვალისწინება, ხოლო ზოგ შემთხვევაში - სესხის მიღების წინაპირობა.

ვამინგტონის კონსენსუსი შეიცავდა რეფორმირების 10 მიმართულებას, რომელთაგან დადებითად ხასიათდება: საბიუჯეტო დისციპლინა, ჯანმრთელობის, განათლების და ინფრასტრუქტურის პრიორიტეტი სახელმწიფო დანახარჯებში, საგადასახადო განაკვეთების შემცირება, საკუთრების უფლებების დაცვა, ბაზარზე შესვლის ბარიერების დერეგულირება. დანარჩენი რეკომენდაციების - განსაკუთრებით, პრივატიზაციის პროცესის - განხორციელებამ წინააღმდეგობრივი შედეგები მოიტანა.

განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკის ზრდაში პრივიტიზაციამ თავისი დადებითი წვლილი შეიტანა, თუმცა გარდამავალი ტიპის ეკონომიკებში, რომლებიც აქტივების მასიური გადაცემისთვის მზად არ იყვნენ, - რუსეთში და ყოფილ საბჭოთა ქვეყნებში, მათ შორის, საქართველოშიც - ამ პროცესმა სტიქიური ხასიათი მიიღო: - განსაკუთრებით იქ, სადაც პრივატიზაციის შედეგად დიდი მოცულობის აქტივები ოლიგარქების ხელში კონცენტრირდებოდა; შედეგად, აქტივები არაეფექტიანად განაწილდა, რამაც პრივატიზაციის უპირატესობები შეასუსტა.

ბრაიან ჯონსონისა და ბრეტ შეფერის კვლევების შედეგად 89 ქვეყნიდან, სადაც მსოფლიო ბანკმა ვამინგტონის კონსენსუსის პრინციპები დანერგა, 2010 წლის მდგომარეობით 48 ქვეყანა დაახლოებით იგივე ეკონომიკურ და სოციალურ დონეზე დარჩა, ხოლო 32 მათგანში მდგომარეობა გაუარესდა.

შესაბამისად, მსოფლიო ბანკის წამყვანმა ეკონომისტმა სტიგლიცმა აღიარა, რომ მისი 90-ნი წლების ლოზუნგი „პრივატიზაცია, პრივატიზაცია და კიდევ პრივატიზაცია“ მცდარი; ყოველ ქვეყანას უნდა ჰქონდეს საკუთარი ეკონომიკური პოლიტიკა, რომელიც ქვეყნის სოციალურ, ეკონომიკურ და ტერიტორიული თავისებურებებს ითვალისწინებს.

რა თქმა უნდა, შეუძლებელია, არ დავაფასოთ მსოფლიო ბანკის წვლილი განვითარების ეკონომიკის თეორიის ჩამოყალიბებაში. თავის ყოველწლიურ ანგარიშებში ბანკის ეკონომისტები პრაქტიკული მასალის შეგროვების და ანალიზის საფუძველზე თეორიულ მიდგომებს აყალიბებენ და პრიორიტეტს ანიჭებენ კონკრეტულ პრობლემებს, რომლებიც განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკურ გაძლიერებას უკავშირდება. მაგალითად: ეკონომიკური ზრდის განახლება ამ სფეროში აზროვნების სტიმულირების მეშვეობით, განვითარებადი ქვეყნების მოსახლეობის ლარიზი ფენის დახმარება, განვითარებული სახელმწიფოების ეკონომიკური ზრდის უზრუნველყოფა მათგან განვითარებად ქვეყნებში რესურსების გადანაწილების მეშვეობით, ეკონომიკური განვითარების შესაბამისი ინსტიტუტების ფორმირება.

მიუხედავად იმისა, რომ ამ საკითხს ბევრი ნაშრომი მიეძღვნა, ვამინგტონის კონსენსუსის სრულყოფას ეცადნენ და ბარსელონას კონსენსუსითაც ჩაანაცვლეს,

ვერ მოხერხდა და ვერ შეიქმნა ერთიანი მიდგომა ან ტექნოლოგია, რომელიც ნებისმიერ სტანდარტულ განვითარებად ქვეყანას ეკონომიკური კრიზისიდან გამოიყვანდა და მის გრძელვადიან განვითარებას უზრუნველყოფდა. უფრო მეტიც, აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების (ეგრეთწოდებული „აზიური ვეფხვების“) გამოცდილება ცხადყოფს, რომ წარმატებული ეკონომიკური განვითარება საერთაშორისო ინსტიტუტების რჩევების გათვალისწინების გარეშე, საბაზრო ინსტიტუტების განუვითარებლობის მიუხედავად, საკუთარი ეკონომიკური პოლიტიკის საფუძველზეც შესაძლებელია.

საქართველოში ჩატარებული ეკონომიკური რეფორმების ან საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის ანალიზისას ჩვენ დავინახავთ, რომ დასახული პრიორიტეტები ურთიერთკავშირში არიან განვითარების ამოცანებთან, რომლებიც, თავის დროზე, წამყვანი საერთაშორისო ინსტიტუტების მიერ დაისახა, მაგრამ მრავალი რეფორმა წარუმატებელი აღმოჩნდა და მიზნები - მიუღწეველი. ამის ერთი-ერთი მიზეზი უცხოური ორგანიზაციების დანესებული რეფორმები და განვითარების მოდელები, რომლებიც ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკურ განვითარებას სრულად არ ითვალისწინებენ. გარედან დასახული პრიორიტეტებით და მიზნებით როდესაც ვხელმძღვანელობთ, უნდა დაისვას კითხვა, არის თუ არა მზად საზოგადოება ასეთი ამოცანების რეალიზაციისთვის.

სამწინარემო საქმიანობისთვის ხელსაყრელი პირობების არსებობა, განვითარებული საბაზრო ინსტიტუტები და ადამიანური კაპიტალი (ეკონომიკური განვითარების „სამი ვეშაპი“), სამწუხაროდ, დასახული მიზნების მიღწევის გარანტიას არ იძლევა. პოლიტიკური კურსი და ლიდერობის ხარისხი ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე შემოქმედებას ახდენენ; ანალოგიურად, ინტერესთა ჯგუფების სტრუქტურა საზოგადოებაში და მმართველი ელიტების ქმედებები განსაზღვრავენ ქვეყნის განვითარების პერსპექტივებს.

დროთა განმავლობაში ჩამოყალიბებული და სტაბილური პოლიტიკური ინსტიტუტების არარსებობა კონკურენტ პოლიტიკურ პარტიებს შორის, ელიტურსა და ეთნიკურ ჯგუფებში ბრძოლას იწვევს, რაც ეკონომიკის მართვის ეფექტიანობას ამცირებს.

დანაწევრება, დაპირისპირება ჩვენი საზოგადოების აქილევსის ქუსლია და მისგან განკურნვის გარეშე განვითარების რომელიმე მოდელის ეფექტიანი რეალიზება მუდამ კითხვის ნიშნის ქვეშ იქნება.

მნიშვნელოვანია, თეორიულად გავიაზროთ და შევძლოთ ჩვენი საზოგადოების, მისი რესურსების შემოქმედებითი პოტენციალის შეფასება განვითარების გლობალურ კონცეფციებთან მიმართებაში, რათა სწორად განვსაზღვროთ პრიორიტეტები და პერსპექტივები, შევიმუშავოთ ხელთ არსებული რესურსების ეფექტურად გამოყენების მექანიზმი. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, უზრუნველყოთ მეურნეობრიობის ახალ პარადიგმაზე - განვითარების ეკონომიკაზე გადასვლა, რომელიც მიმართულია ადამიანის, როგორც პიროვნების, შემოქმედებითი თვისებების გენერირე-

ბაზე. მეცნიერების ამოცანაა არა ძველი პარადიგმების რეპროდუქცია და მათი პროეცირება სახელმწიფოზე, არამედ ახალი, ინტელექტუალური პროდუქციის შექმნა სამეურნეო პრაქტიკაში დანერგვის მიზნით.

განვითარების ეკონომიკა, როგორც მოდელი, არამარტო აფიქსირებს წარმოების ფაქტორების ხარისხობრივ ცვლილებებს მათ კომბინაციებში, არამედ აყალიბებს მეურნეობრიობის ახალ ფორმებსა და პრინციპებს, მათი ფუნქციონირების ხერხებსა და მექანიზმებს.

ამ მოდელში განვითარების უზრუნველყოფაზე, საზოგადოებრივი ყოფიერების ფაქტორების სისტემური გამოყენების შედეგად, ორიენტირებულია ადამიანის შემოქმედებითი უნარიანობა; აქედან გამომდინარე, მას კონცეფტუალობის ყველა ნიშანი გააჩნია.

20-25 წლის წინ ამ პრობლემის მკვლევარები ამტკიცებდნენ, რომ ქვეყნის სამოქალაქო საზოგადოების კონსოლიდაციის საფუძველზე „განვითარების ეკონომიკის“ მოდელმა პოსტსაბჭოთა სივრცეში გარდამავალი ეკონომიკის მოდელი უნდა ჩაანაცვლოს.

აუცილებელია ეკონომიკის განვითარებიდან განვითარების ეკონომიკაზე გადასვლა, რაც უზრუნველყოფს ადამიანების ცხოვრებისა და წარმოების ღირსეული პირობების შექმნას, ძლიერი ფაქტორების ფორმირებით საზოგადოების ცხოვრების პოზიციურ დინამიკაზე გადასვლას და ადამიანის ყოველმხრივი შემოქმედებითი შესაძლებლობების ფორმირებას პრინციპით: - „ყველას განვითარება თითოეულის ხარჯზე და ამ უკანასკნელის - ყველას ხარჯზე.“

ამისათვის ყოველ სახელმწიფოს სჭირდება სამეცნიერო-ტექნიკური და სოციალურ-ეკონომიკური პოტენციალის მიღწევა (რეალიზაცია), რომელიც მომავალზე იქნება მიმართული.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Львов Д. С. Россия в перспективе мирового развития. Ежегодник: Экономика развития региона (Проблемы, Поиски, Перспективы) // Изд. ВолГУ, Волгоград, 2002;
2. Лебедева Н. Н. Типология и классификация институциональных механизмов. Научное издание, ВолГУ, 2005;
3. Всемирный Банк. Доклад о мировом развитии 2000/2001 г. Борьба с бедностью; <http://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/WDR/Rusoverv.pdf>
4. Всемирный Банк. Доклад о мировом развитии 2005. Улучшение инвестиционного климата в интересах всех слоев населения; <http://www.un.org/ru/development/surveys/docs/worlddev2005.pdf>
5. Группа всемирного банка. Доклад о мировом развитии. Цифровые дивиденды. 2016 <http://documents.worldbank.org/curated/en/224721467988878739/pdf/102724-WDR-WDR2016Overview-RUSSIAN-WebRes-Box-394840B-UOU-9.pdf>